

Кримінальне право та криминологія

УДК 343.85

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20609853>

Концепція субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства у криминологічній політиці

Яцина Максим Олександрович,

доктор філософії у галузі права (PhD),

старший викладач кафедри політики у сфері

боротьби зі злочинністю та кримінального права,

Навчально-науковий юридичний інститут,

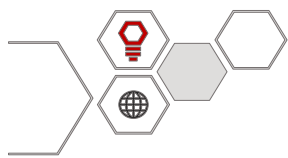
Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника

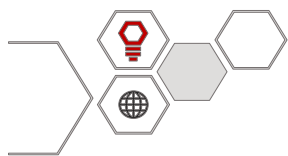
<https://orcid.org/0000-0001-5512-5378>

Прийнято: 18.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. У статті обґрунтовано концепцію субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства як позитивно-визначеного четвертого типу у класифікації суб'єктів криминологічної політики. Актуальність дослідження зумовлена структурною трансформацією участі інститутів громадянського суспільства у протидії злочинності в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії РФ 2022 року та одночасного запуску переговорного процесу про членство України у Європейському Союзі. Тричленна класифікація суб'єктів криминологічної політики (формування / реалізації / сприяння), запропонована у мирному контексті 2021 р., не охоплює усього функціонального обсягу, у якому інститути громадянського

суспільства тимчасово приймають на себе виконання кримінологічних функцій держави в умовах її об'єктивної неспроможності їх ефективно реалізувати. Мета статті — обґрунтувати концепцію субсидіарної суб'єктності як самостійного теоретичного утворення, що доповнює тричленну рамку без її скасування. Методологічну основу дослідження складають структурно-функціональний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи; ключовим методологічним кроком є аналогічна інверсія принципу субсидіарності з вертикально-компетенційної площини установчого права Європейського Союзу (ст. 5(3) Договору про Європейський Союз) та функціонально-зобов'язальної площини вітчизняного цивільного права (ст. 619 Цивільного кодексу України) у горизонтально-функціональну площину відносин держави та інститутів громадянського суспільства. Аналогічний крок захищено трьома самостійними аргументами — структурною спорідненістю трьох конструкцій, доктринальним прецедентом *sussidiarietà orizzontale*, на прикладі ст. 118.4 Конституції Італії в редакції 2001 р. і функціональною релевантністю проблеми. Результати дослідження. Запропоновано робоче визначення концепту та сформульовано чотири його операційні ознаки — кондиційність активації, часовість, додатковість (а не дублювальність), імпліцитна реверсивність. Здійснено демаркацію щодо часткових концептуальних попередників — М. Ждана, Д. Сіклярі, І. Данилюка, М. Віхляєва і Ю. Пилипенка, П. Де Герта і І. Вечорек, — кожен з яких робить респектабельний частковий крок, проте повний синтез горизонтальної модальності з кримінологічно-політичним предметом і з категорією суб'єктності здійснюється вперше. Висновки. Концепт субсидіарної суб'єктності становить позитивно-визначений четвертий тип у класифікації суб'єктів кримінологічної політики, не зводиться ані до екстенсії наявних типів, ані до прямого запозичення європейського принципу субсидіарності й утворює методологічну рамку для подальших досліджень функціональних

режимів участі інститутів громадянського суспільства у кримінологічній політиці.

Ключові слова: кримінологічна політика, інститути громадянського суспільства, неурядові організації, субсидіарність, субсидіарна суб'єктність, горизонтальна субсидіарність, європейська інтеграція, суб'єкти кримінологічної політики.

The concept of subsidiary subjectivity of civil society institutions in criminological policy

Maksym Iatsyna,

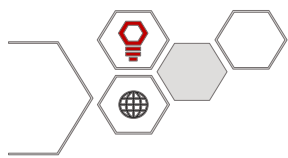
PhD (Law),

Senior Lecturer at the Department of Crime Control Policy
and Criminal Law, Educational and Scientific Law Institute,

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

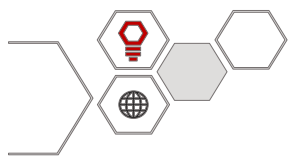
<https://orcid.org/0000-0001-5512-5378>

Abstract. The article substantiates the concept of subsidiary subjectivity of civil society institutions as a positively defined fourth type in the classification of subjects of criminological policy. The relevance of the research is determined by the structural transformation of civil society institutions' participation in countering crime in Ukraine under conditions of the full-scale armed aggression of the Russian Federation since 2022 and the simultaneous launch of negotiations on Ukraine's accession to the European Union. The tripartite classification of subjects of criminological policy (formation / implementation / assistance), proposed in the peaceful context of 2021, does not cover the full functional scope in which civil society institutions temporarily assume the criminological functions of the state under conditions of its objective inability to perform them effectively. The purpose

of the article is to substantiate the concept of subsidiary subjectivity as an autonomous theoretical construct that supplements the tripartite framework without abolishing it. The methodological basis combines structural-functional, formal-legal and comparative-legal methods; the key methodological step is the analogical inversion of the principle of subsidiarity from the vertically competence-based plane of EU constitutive law (Article 5(3) of the Treaty on European Union) and the functionally obligational plane of Ukrainian civil law (Article 619 of the Civil Code of Ukraine) into the horizontally functional plane of relations between the state and civil society institutions. The analogical step is defended by three independent arguments — the structural kinship of the three constructions, the doctrinal precedent of *sussidiarietà orizzontale* in Article 118.4 of the Italian Constitution as amended in 2001, and the functional relevance of the problem. Research results. A working definition of the concept is proposed and four operational features are formulated — conditionality of activation, temporality, supplementarity (not duplication), and implicit reversibility. A demarcation is performed in relation to partial conceptual predecessors — M. Zhdan, D. Siclari, I. Danyliuk, M. Vikhliaiev and Yu. Pylypenko, P. De Hert and I. Wieczorek — each of whom makes a respectable partial step, while the complete synthesis of the horizontal modality with criminological-policy subject matter and with the category of subjectivity is undertaken for the first time. Conclusions. The concept of subsidiary subjectivity constitutes a positively defined fourth type in the classification of subjects of criminological policy, does not reduce either to an extension of the existing types or to a direct borrowing of the European principle of subsidiarity, and forms a methodological framework for further research on the functional regimes of civil society institutions' participation in criminological policy.

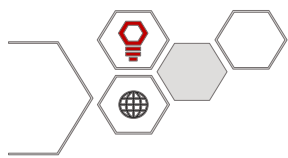
Keywords: criminological policy, civil society institutions, non-governmental organizations, subsidiarity, subsidiary subjectivity, horizontal subsidiarity, European integration, subjects of criminological policy.

Постановка проблеми. Із 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стані повномасштабної збройної агресії РФ, яка докорінно перебудувала умови функціонування державних інституцій, у тому числі правоохоронної системи. Одночасно з червня 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата на членство в Європейському Союзі, що зобов'язало її здійснювати системну гармонізацію вітчизняного правопорядку зі стандартами *acquis communautaire* — зокрема, у сферах Розділу 23 «Судова система і фундаментальні права» та Розділу 24 «Юстиція, свобода і безпека». Поєднання двох процесів — оборонного та інтеграційного — створило безпрецедентні структурні умови для функціонування системи протидії злочинності, у тому числі для тих її суб'єктів, які перебувають поза межами державно-владної системи.

У ці нові умови інститути громадянського суспільства входять не як периферійні учасники запобіжної діяльності, а як суб'єкти, що в окремих кримінологічних функціях тимчасово замінюють або підстраховують державу, наприклад, від документування воєнних злочинів на тимчасово окупованих територіях, до яких державні правоохоронні органи не мають доступу, до підтримки свідків і постраждалих у регіонах активних бойових дій. Цей режим участі емпірично констатований у вітчизняній та зарубіжній літературі, але доктринально не кваліфікований — він фігурує як описова реальність, але не закріплений як категорія суб'єктності у кримінологічній політиці.

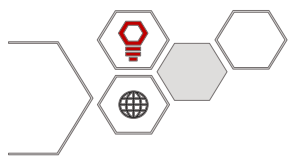
Тричленна класифікація суб'єктів кримінологічної політики (формування / реалізації / сприяння), розроблена у вітчизняній кримінології у мирному контексті 2021 р. за критерієм правосуб'єктності, точно описує усталений функціональний режим участі інститутів громадянського суспільства у протидії злочинності, але не охоплює того типу суб'єктності, який актуалізується умовами війни та європейської інтеграції. Слід зазначити, що йдеться не про дублювання державної функції і не про статутно закріплену

допоміжну роль, а про специфічний режим, що активується кондиційно — зовнішньою об’єктивною умовою (війна, тимчасова окупація, інституційний колапс на території), яка робить виконання функції основним носієм неможливим або структурно неефективним. Концептуальне осмислення цього режиму як самостійної категорії суб’єктності становить актуальне доктринальне завдання вітчизняної кримінологічної науки в умовах подвійного — воєнного і європейсько-інтеграційного — тиску.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання суб’єктів кримінологічної політики традиційно опрацьовується у роботах О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, В. І. Борисова, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. М. Джужі, М. Г. Колодяжного, О. М. Литвинова, П. Л. Фріса та інших вітчизняних учених — однак центральна категорія «суб’єкта кримінологічної політики» у цьому каноні переважно розгортається навколо державних органів та установ, тоді як громадськість та її інститути фігурує здебільшого у функції допоміжного учасника запобіжної діяльності, без розгорнутого теоретизування її статусу. Власна кандидатська дисертація автора 2021 р. [1, с. 174–178] заповнила цю прогалину запропонованою тричленною класифікацією суб’єктів кримінологічної політики за критерієм правосуб’єктності — на суб’єктів формування, реалізації та сприяння (допоміжних). Третій елемент цієї класифікації — «суб’єкти сприяння (допоміжні)» — у редакції 2021 р. мав переважно резидуальне, негативно-визначене функціональне навантаження («не формування і не реалізації»), достатнє для опису усталеного мирного режиму, але не доведене до повної позитивної онтології.

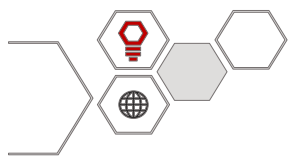
Власні дослідження автора 2022 р. [2, с. 311], присвячені ролі інститутів громадянського суспільства у боротьбі з наслідками агресії рф проти України, фактично описали феномен, концептуальна кваліфікація якого становить предмет цієї статті: «закономірною опорою державі та правоохоронній системі

стало громадянське суспільство та його численні інститути». Ця формула — не теза, а висхідний емпіричний факт, який потребує доктринального оформлення.

Окреме місце у новітньому шарі вітчизняного доробку посідає докторська дисертація К. Е. Косяченко (Дніпро, 2025) [3], у якій уперше системно опрацьовано теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні. Принципово важливо, що сама авторка експліцитно локалізує свій предмет: «кримінологічна політика є явищем ширшим за кримінологічну діяльність, і остання по суті виступає інструментом реалізації кримінологічної політики» [3, с. 41]. Це самостійне розрізнення задає архітектуру взаємодоповнення: концептуально-теоретичний шар суб'єктності, який становить предмет цієї статті, добудовується над дескриптивно-прикладним шаром її дисертації, не дублюючи його. Методологічним попередником цього розрізнення виступає колегіальна публікація К. Косяченко зі співавторами М. Почтовим, Г. Кириченко, С. Спільником і В. Мозолем 2022 р. [4, с. 57], у якій артикульовано принципове розмежування «public policy» (з англ. — публічна політика) і «state policy» (з англ. — державна політика) через суб'єктний склад: публічна політика є ширшою за державну саме за рахунок участі у ній інститутів громадянського суспільства як самостійних носіїв функцій. Категоріальне завершення тієї рамки публічної політики становить, як вбачається, концепт субсидіарної суб'єктності, що пропонується у цій статті.

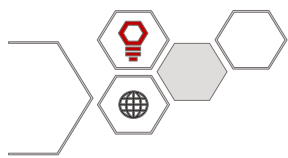
Дотична до проблематики стаття М. Ждана [5] пропонує власну п'ятичленну класифікацію суб'єктів реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин з виокремленням громадськості як суб'єкта допоміжної функції — проте, як і тричленна класифікація 2021 р., вона не виходить на субсидіарну модальність. У адміністративно-правовій площині І. В. Данилюк [6] здійснив теоретичну спробу розрізнити вертикальну (між

рівнями публічної влади) та горизонтальну (між державою і недержавними суб'єктами) субсидіарність, обмежуючись політико-адміністративним реєстром без виходу на кримінологічну площину і без формулювання суб'єктності як самостійної категорії. М. Ю. Віхляєв і Ю. П. Пилипенко [7, с. 724] обговорюють можливість участі інститутів громадянського суспільства у наданні суспільно значущих послуг (соціальних, реабілітаційних, освітніх) у режимі субсидіарності в межах адміністративного права, проте не виходять на предмет кримінологічної політики.

Зарубіжні джерела, релевантні для тематики цієї статті, представлені двома основними лініями. Перша — стаття Д. Сіклярі 2011 р. [8, р. 306–308], який поєднує категорії «civil society» (з англ. — громадянське суспільство) і «horizontal subsidiarity» (з англ. — горизонтальна субсидіарність) у полі фінансового регулювання; це найближчий структурний прецедент аналогічного кроку, який пропонується в іншому предметному полі — кримінологічній політиці. Друга — стаття П. Де Герта і І. Вечорек 2012 р. [9, р. 394–395], у якій розгорнуто двоступеневий тест субсидіарності в полі кримінально-правової політики ЄС (інструментальна та субстантивна) у межах вертикально-інституційної логіки розподілу повноважень між Союзом і державами-членами; цей тест залишається у вертикальній площині і не передбачає горизонтально-функціональної інверсії, яка є предметом нашого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Жодне з названих досліджень не пропонує цілісного теоретичного утворення, яке поєднувало б одночасно горизонтально-функціональну модальність субсидіарності, кримінологічно-політичний предмет і категорію суб'єктності. Кожен попередник робить респектабельний частковий крок, але повний синтез чотирьох елементів — горизонтальної модальності, кримінологічно-політичного предмета, категорії суб'єктності та воєнно-інтеграційного

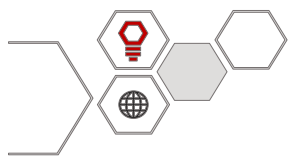

контексту, у якому ці елементи актуалізовані одночасно, — у наявній вітчизняній і зарубіжній доктрині не здійснено. Концепт субсидіарної суб'єктності, що становить предмет цієї статті, заповнює саме цю прогалину.

Мета статті — обґрунтувати концепцію субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства у кримінологічній політиці як позитивно-визначеного четвертого типу у класифікації її суб'єктів, що утворюється шляхом аналогічної інверсії принципу субсидіарності з вертикально-компетенційної площини установчого права Європейського Союзу та функціонально-зобов'язальної площини вітчизняного цивільного права у горизонтально-функціональну площину відносин держави та інститутів громадянського суспільства, та сформулювати чотири операційні ознаки цього концепту, які відрізняють його від категорії «суб'єктів сприяння (допоміжних)» (прим. — дисертація автора 2021 р.) і не зводять його ані до екстенсії наявних типів, ані до прямого запозичення європейського принципу субсидіарності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція субсидіарної суб'єктності утворюється шляхом аналогічного перенесення логічного ядра принципу субсидіарності з двох наявних правових площин — функціонально-зобов'язальної у вітчизняному цивільному праві та вертикально-компетенційної в установчому праві Європейського Союзу — у горизонтально-функціональну площину відносин держави та інститутів громадянського суспільства у межах кримінологічної політики. Звернемося послідовно до обох правових витоків цього концепту.

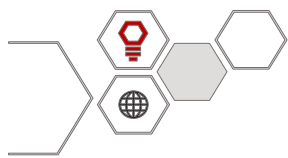
Першим витком є інститут субсидіарної відповідальності у вітчизняному цивільному праві. Ст. 619 Цивільного кодексу України [10] (далі — ЦК України) формулює субсидіарну відповідальність як додаткову відповідальність іншої особи (поряд з основним боржником) за зобов'язанням, що настає у разі, якщо основний боржник відмовив у задоволенні вимоги

кредитора, не задовольнив її в розумний строк або якщо до основного боржника пред'явити вимогу неможливо чи недоцільно. Слід зазначити, що ця норма виокремлює три структурні елементи правової конструкції: основний (первинний) суб'єкт зобов'язання, додатковий (субсидіарний) суб'єкт, який активується лише за визначених умов, та умову активації — об'єктивну або юридично кваліфіковану неможливість виконання зобов'язання первинним суб'єктом. У доктринальній інтерпретації субсидіарне зобов'язання послідовно відмежовується від солідарного: на відміну від солідарного, де кредитор має право вимоги до будь-якого зі співборжників на свій вибір, у субсидіарному додатковий боржник не дублює основного, а підстраховує його; активація додаткового зобов'язання завжди є вторинною і кондиційною; після виконання зобов'язання основним боржником або після відновлення його спроможності субсидіарний механізм припиняє свою роботу.

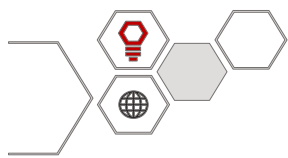
З аналізу ст. 619 ЦК України випливає теоретично значущий висновок: вітчизняне цивільне право знає і нормативно фіксує тип правового відношення, у якому третій суб'єкт у визначених, об'єктивно зумовлених умовах приймає на себе функцію, у нормальних умовах належну іншому суб'єктові. Цей тип відношення характеризується трьома ознаками — кондиційністю активації (лише за умови об'єктивної неспроможності основного носія), додатковим, не дублювальним характером (додатковий суб'єкт не замінює основного, а підстраховує) та імпліцитною часовістю, що передбачає повернення функції основному носієві з відновленням його спроможності. Йдеться саме про зрілу правову конструкцію, нормативно закріплену та доктринально опрацьовану, а не про метафору чи стилістичну фігуру.

Другим витоком концепту є принцип субсидіарності в установчому праві Європейського Союзу. Його сучасну формулу містить ст. 5(3) Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) у консолідованій версії [11], згідно з

якою у сферах, що не належать до виключної компетенції Союзу, Союз діє лише тоді й тією мірою, наскільки цілі запропонованої дії не можуть бути достатньо досягнуті державами-членами на центральному, регіональному або місцевому рівні, але можуть, з огляду на масштаб або наслідки запропонованої дії, бути краще досягнуті на рівні Союзу. Ця нормативна формула має три структурні характеристики: принцип субсидіарності діє у сферах не виключної (спільної або підтримчої) компетенції Союзу; активується за двоступеневим тестом — недостатність дій держав-членів плюс краща досяжність цілі на рівні Союзу; в його основі лежить принцип «acting closer to the citizen» (з англ. — діяти ближче до громадянина), що становить аксіологічну основу архітектури вертикального розподілу повноважень. Класичну формулу двоступеневого тесту — *incapacity test* (з англ. — тест на неспроможність) разом із *comparative efficiency test* (з англ. — порівняльний тест ефективності) — обґрунтовано Дж. А. Берманом [12, р. 369–371] ще у 1994 р. на прикладі порівняння Європейського Співтовариства і Сполучених Штатів; ця формула досі функціонує як методологічна основа багатьох сучасних досліджень принципу субсидіарності [13, р. 994–996; 14, р. 19–21].

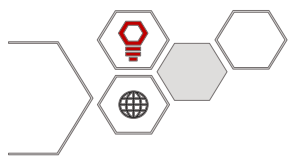
Протокол № 2 «Про застосування принципів субсидіарності і пропорційності», доданий Лісабонським договором 2007 р. і консолідований у редакції 2016 р. [11], встановлює процедурний механізм забезпечення дотримання принципу: систему попереднього оповіщення національних парламентів (*Early Warning System*), право національних парламентів подавати «жовту картку» (за умови, що порушення субсидіарності визнає одна третина голосів) та «помаранчеву картку» (одна друга голосів) проти проєктів актів ЄС, а також можливість оскарження актів ЄС у Суді ЄС за процедурою ст. 8 Протоколу. Цей механізм перетворює принцип субсидіарності з декларативного на операційно вимірюваний інструмент захисту регуляторної автономії держав-членів та регіонів.

Підсумовуючи, можна виокремити кілька принципових ознак субсидіарності у первинному праві ЄС: вона є вертикальною, тобто описує відносини в ієрархії «Союз – держави-члени – регіони»; компетенційною за предметом; одиницею її виміру є «дія» (action) як нормотворчий або політичний акт Союзу; в її основі лежить пресумпція мінімальної інтервенції вищого рівня в автономію нижчого. Ці ознаки принципово відрізняють субсидіарність у первинному праві ЄС від інституту субсидіарної відповідальності у ЦК України: там — функціонально-зобов'язальна структура між двома конкретними особами; тут — компетенційно-регуляторна структура між рівнями публічної влади. Цю відмінність слід зафіксувати, аби наступний аналогічний крок не виглядав як змішування двох різних предметних полів.

Концептуалізація субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства у кримінологічній політиці передбачає аналогічне розширення поняття субсидіарності з вертикально-компетенційної і зобов'язально-функціональної площин у горизонтально-функціональну — у площину відносин між державою як основним суб'єктом кримінологічної політики та інститутами громадянського суспільства як суб'єктами додаткової активності в умовах об'єктивної неспроможності держави ефективно виконувати свої функції. На наше переконання, методологічну правомірність такого кроку можна обґрунтувати через три самостійні аргументи.

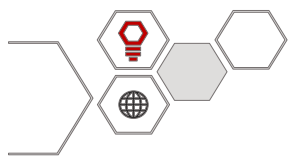
Перший аргумент — структурна спорідненість. Усі три розглядувані конструкції — субсидіарна відповідальність у ст. 619 ЦК України [10], субсидіарність у ст. 5(3) ДЄС [11], пропонована субсидіарна суб'єктність у кримінологічній політиці — мають однакову трискладову внутрішню структуру: основний носій функції; додатковий носій, що активується кондиційно; умова активації — об'єктивна неспроможність основного носія виконати функцію самостійно. Ця однаковість не є випадковим зовнішнім

збігом — вона виражає спільне логічне ядро принципу субсидіарності як такого, незалежно від конкретного предметного поля його реалізації.

Другий аргумент — доктринальний прецедент. Інверсія вертикально-компетенційного принципу субсидіарності у горизонтально-функціональну площину у європейській правовій думці вже здійснювалася і має самостійну позитивно-правову легітимність в різних країнах Європи. Наприклад, ст. 118.4 Конституції Італії 1948 р. в редакції 2001 р. [15] прямо проголошує принцип *sussidiarietà orizzontale* (з італ. — горизонтальна субсидіарність) як норму конституційного рівня: державні органи на центральному, регіональному та місцевому рівні сприяють автономним ініціативам громадян, поодинці або у складі асоціацій, з метою виконання діяльності загального інтересу, на основі принципу субсидіарності. Це позитивно-правове закріплення горизонтальної модальності у конституційному акті держави-члена ЄС демонструє, що пропонуваний нами тип кроку — не методологічне нововведення, а застосування вже здійсненого в європейському праві ходу думки до нового предметного поля. Найближчим академічним прецедентом перенесення субсидіарності у горизонтальну площину з участю інститутів громадянського суспільства є стаття Д. Сіклярі [8, р. 306–308], у якій структурно тотожний крок здійснено у полі фінансового регулювання: приватні асоціації фінансового сектору, саморегулівні організації та професійні асоціації беруть на себе квазі-регуляторні функції в умовах, коли публічний регулятор обмежений у ресурсах, експертизі або у можливостях своєчасної регуляторної реакції. У цій статті здійснений Сіклярі тип методологічного кроку переноситься у нове предметне поле — кримінологічну політику.

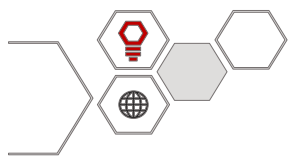
Третій аргумент — функціональна релевантність. Проблема, яку розв’язує концепт у нашому контексті, — описати правомірне і доктринально оформлене виконання інститутами громадянського суспільства функцій, у нормальних умовах належних державі, — структурно ідентична тій проблемі,

яку розв'язує субсидіарна відповідальність у ЦК України: у обох випадках третій суб'єкт у об'єктивно зумовлених умовах приймає на себе функцію, у нормальних умовах належну іншому суб'єктові. Аналогія тут не є зовнішньою декоративною фігурою, а правовим інструментом, що зберігає внутрішню логіку принципу при перенесенні в новий предмет.

Додаткову доктринальну підпору аналогічному крокові забезпечує чотирифункційна модель недержавних акторів Th. Hale і D. Held, представлена у вітчизняному науковому полі через аналітичну працю Т. Гіуашвілі [16, р. 7–9], де виокремлено експертну (expertise), agenda-setting, квазі-регуляторну (quasi-regulatory) та моніторингову (monitoring) функції недержавних акторів у транснаціональному управлінні. У двох із чотирьох позицій — квазі-регуляторній та моніторинговій — ця модель безпосередньо паралельна логіці субсидіарного режиму активації у кримінологічній політиці. Модель Hale–Held працює у транснаціональному вимірі і описує стає функціонування недержавних акторів, тоді як ми — у внутрішньодержавному вимірі і описуємо кондичійний режим активації, тому йдеться не про ототожнення, а про доктринальну підпору: якщо в сучасній теорії перенесення державних функцій до недержавних акторів є усталеною аналітичною рамкою, то перенесення у горизонтально-функціональну площину «держава – інститути громадянського суспільства» в межах однієї країни є логічно сумірним і теоретично обґрунтованим.

Водночас варто зафіксувати методологічне обмеження здійснюваного кроку. Йдеться саме про правову аналогію, що зберігає логічне ядро принципу при переході в інший предмет, а не про екстенсію поняття на нове коло явищ зі збереженням усіх його ознак. Субсидіарна суб'єктність у кримінологічній політиці не є ні різновидом цивільно-правової субсидіарної відповідальності (тут немає договірної зобов'язання, кредитора і боржника у цивільному сенсі), ні різновидом субсидіарності у первинному праві ЄС (тут немає

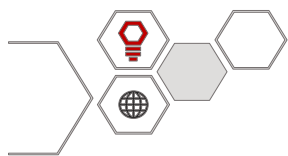

вертикальної ієрархії компетенцій між рівнями публічної влади). Концепт переймає лише логічне ядро принципу, але змінює предмет, площину і носіїв.

На основі здійсненого аналізу пропонуємо наступне авторське визначення: *субсидіарна суб'єктність інститутів громадянського суспільства у кримінологічній політиці — це такий тип їхньої суб'єктності, при якому інститути громадянського суспільства у визначених, об'єктивно зумовлених умовах кризового стану або інтеграційного транзиту тимчасово приймають на себе виконання кримінологічних функцій, перш за все держави, які остання не може ефективно реалізувати самостійно, або сприяють чи підтримують її в їх реалізації, з імпліцитним поверненням функції основному носієві з відновленням його спроможності.*

У цьому визначенні зафіксовано чотири операційні ознаки концепту: (а) *кондиційність активації* — субсидіарна суб'єктність активується не за внутрішнім рішенням інститутів громадянського суспільства, а зовнішньою об'єктивною умовою (війна, тимчасова окупація, інституційний колапс на території), яка робить виконання функції основним суб'єктом (державою) неможливим або структурно неефективним; (б) *часовість* — субсидіарне прийняття функції є тимчасовим, обмеженим періодом існування умови активації, а не структурно закріпленим; (в) *додатковість, а не дублювальність* — субсидіарний носій не виконує функцію паралельно з основним, а замінює його в тих сегментах, де основний об'єктивно не справляється, або сприяє його роботі, не дублюючи її; (г) *імпліцитна реверсивність* — режим структурно передбачає згортання після завершення умови активації, що відрізняє його від функціональної трансформації, де нова функція укорінюється структурно і не передбачає повернення до доформеного стану.

Доктринальне розмежування концепту субсидіарної суб'єктності з категорією «суб'єктів сприяння (допоміжних)» у редакції 2021 р. [1, с. 174–178] становить теоретично центральне для цієї статті завдання. Категорія 2021

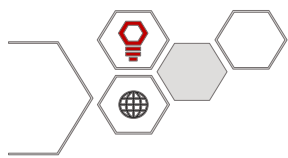
р. зберігається повністю — вона коректно описує переважну більшість усталених, статутно зорієнтованих режимів участі інститутів громадянського суспільства у кримінологічній політиці у мирному контексті. Однак подвійний тиск повномасштабної війни та європейської інтеграції актуалізував специфічний клас режимів, які ця категорія не охоплює, — і саме цей клас режимів формалізує концепт субсидіарної суб'єктності як четвертий тип. Розмежування здійснюється за чотирма позитивними критеріями, які доцільно представити у вигляді порівняльної таблиці.

Таблиця 1

Розмежування «суб'єктів сприяння (допоміжних)» (2021) та «суб'єктів субсидіарної суб'єктності» (2026) за чотирма операційними критеріями

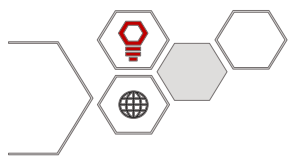
Критерій	Суб'єкти сприяння (допоміжні), 2021 р.	Суб'єкти субсидіарної суб'єктності, 2026 р.
Статус функції	Власна, статутно закріплена (моніторинг прав людини, безоплатна правова допомога, антикорупційний контроль)	Чужа, державна (документування воєнних злочинів, евакуація з тимчасово окупованих територій, кібероборона)
Тривалість	Стала, безперервна, без передбачуваного згортання	Тимчасова, обмежена періодом існування умови активації
Правова рамка	У межах статутних цілей і функціонального репертуару	За межами статутних цілей, у режимі функціонального розширення
Критерій активації	Внутрішнє рішення (статут, програма, рішення керівного органу)	Зовнішня об'єктивна умова (війна, тимчасова окупація, інституційний колапс)

Слід окремо підкреслити: третій і четвертий типи у новій рамці можуть бути синхронно зайняті одним і тим самим інститутом громадянського суспільства у різних аспектах його діяльності. Це не парадокс класифікації, а адекватне відображення складної функціональної реальності, у якій ті самі організації виконують різні типи функцій залежно від контексту.

Концепт субсидіарної суб'єктності знаходить емпіричне підтвердження у функціонуванні низки інститутів громадянського суспільства України впродовж 2022–2026 років, що документально зафіксовано у власних попередніх дослідженнях автора [2, с. 311–313]. Найвиразнішою ілюстрацією є режим участі правозахисних інституцій у документуванні воєнних злочинів — передусім Центру Громадянських Свобод (відзначеного Нобелівською премією миру 2022 року), Української Гельсінської спілки з прав людини, Харківської правозахисної групи, ZMINA, Media Initiative for Human Rights, — а також коаліційних утворень, що сформувалися безпосередньо у відповідь на повномасштабне вторгнення.

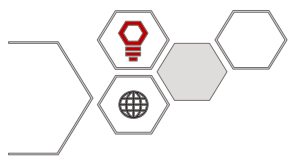
Аналіз цього емпіричного матеріалу за чотирма операційними ознаками концепту демонструє його структурну адекватність: (а) *кондиційність активації* — документувальна функція приймається інститутами громадянського суспільства не за внутрішнім статутним рішенням, а у відповідь на об'єктивну неспроможність держави здійснити її самостійно через втрату територіального контролю над тимчасово окупованими територіями [2, с. 311]; (б) *часовість* — режим документування структурно орієнтований на період існування об'єктивної неспроможності держави, а не як перманентна функціональна трансформація суб'єкта; (в) *додатковість* — задокументований інститутами громадянського суспільства матеріал передається до національних і міжнародних процесуальних інстанцій, де процесуальна функція залишається прерогативою державних та міждержавних органів; інститути громадянського суспільства не дублюють процесуальної функції, а постачають доказовий матеріал; (г) *імпліцитна реверсивність* — режим розрахований на згортання з відновленням територіального контролю та інституційної спроможності держави самостійно реалізовувати документувальну функцію через правоохоронні органи.

Цей емпіричний кейс ілюструє основну тезу статті: на прикладі, участі інститутів громадянського суспільства у режимі документування воєнних злочинів, яка структурно не зводиться ані до сталого мирно-функціонального сприяння (категорія «допоміжних» 2021 р.), ані до простого розширення статутних цілей конкретної організації, а виражає специфічний тип суб'єктності, що активується кондиційно і підлягає реверсії, — тобто субсидіарну суб'єктність у запропонованому концепті.

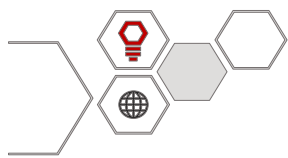
Висновки. У нових структурних умовах подвійного — воєнного і європейсько-інтеграційного — тиску, у яких українська кримінологічна політика перебуває з 2022 року, тричленна класифікація її суб'єктів за критерієм правосуб'єктності (формування / реалізації / сприяння) залишається теоретично коректною, проте не охоплює усього функціонального обсягу, у якому інститути громадянського суспільства тимчасово приймають на себе виконання кримінологічних функцій держави. Цей режим участі потребує самостійної доктринальної кваліфікації.

У статті обґрунтовано концепцію субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства як позитивно-визначеного четвертого типу у класифікації суб'єктів кримінологічної політики. Концепт утворюється шляхом аналогічного перенесення логічного ядра принципу субсидіарності з двох наявних правових площин — функціонально-зобов'язальної (інститут субсидіарної відповідальності у вітчизняному цивільному праві) та вертикально-компетенційної (принцип субсидіарності в установчому праві Європейського Союзу) — у горизонтально-функціональну площину відносин держави та інститутів громадянського суспільства. Аналогічний крок захищено трьома самостійними аргументами: структурною спорідненістю трьох конструкцій; доктринальним прецедентом *sussidiarietà orizzontale* в італійському конституційному праві та її академічним опрацюванням у полі фінансового регулювання; функціональною релевантністю проблеми.

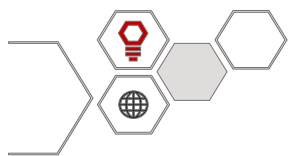
Сформульовано робоче визначення концепту та виокремлено чотири його операційні ознаки — кондиційність активації, часовість, додатковість (а не дублювальність) та імпліцитну реверсивність, — які відрізняють субсидіарну суб'єктність від категорії «суб'єктів сприяння (допоміжних)» 2021 р. і утворюють критерії ідентифікації четвертого типу у класифікації суб'єктів кримінологічної політики. Концепт не зводиться ані до екстенсії наявних типів суб'єктності, ані до прямого запозичення європейського принципу субсидіарності; він поєднує горизонтально-функціональну модальність субсидіарності з кримінологічно-політичним предметом і з категорією суб'єктності — поєднання, яке у вітчизняній та зарубіжній доктрині до цього часу не було здійснене у завершеному термінологічному вигляді.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку розгортаються у трьох вимірах. Перший — функціонально-типологічний: концепт субсидіарної суб'єктності допускає подальшу диференціацію за критерієм характеру субсидіарної функції (документувальна, евакуаційна, свідкова, кібер-, моніторингова субсидіарність) і відкриває простір для емпіричного опрацювання кожного з цих типів на матеріалі неурядових організацій воєнного періоду. Другий — порівняльно-правовий: рамка концепту відкрита для тестування на матеріалі інших країн-кандидатів і держав-членів ЄС, де схожі функціональні режими можуть фіксуватися у різних варіантах. Третій — нормативно-прикладний: концепт утворює методологічну базу для пропозицій *de lege ferenda* щодо нормативного закріплення субсидіарної суб'єктності інститутів громадянського суспільства у вітчизняному законодавстві — насамперед у Законі України «Про громадські об'єднання», у профільних стратегічних документах та у нормативних актах, що регулюють участь громадськості у запобіганні злочинності в умовах воєнного стану та інтеграційного транзиту.

Список використаних джерел

1. Яцина М. О. Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної політики : дис. ... д-ра філософії : 081 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021. 209 с. URL: https://svr.cnu.edu.ua/?page_id=2319
2. Яцина М. О. Роль інститутів громадянського суспільства у боротьбі з наслідками агресії РФ проти України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 311–314. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.56>
3. Косяченко К. Е. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2025. 391 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/ogoloshennya-pro-zahist-disertatsij/kosyachenko-k/>
4. Kosiachenko K., Pochtovy M., Kyrychenko H., Spilnyk S., Mozol V. Activity of NGOs as a constituent element of policy in the field of combating crime. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Iss. 56. P. 56–65. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.6>
5. Ждан М. Суб'єкти реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 90–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.12>
6. Данилюк І. В. Вертикальна та горизонтальна субсидіарність. *Грані*. 2016. № 3 (131). С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.15421/1716067>
7. Віхляєв М. Ю., Пилипенко Ю. П. Принцип субсидіарності: стан та перспективи законодавчого закріплення в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 723–726. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/176>
8. Siclari D. Civil society and horizontal subsidiarity in financial market regulation: some reflections on Roger McCormick's proposals. *Law and Financial*

Markets Review. 2011. Vol. 5. No. 4. P. 306–312. DOI: <https://doi.org/10.5235/175214411796505679>

9. De Hert P., Wiecek I. Testing the Principle of Subsidiarity in EU Criminal Policy: The Omitted Exercise in the Recent EU Documents on Principles for Substantive European Criminal Law. *New Journal of European Criminal Law*. 2012. Vol. 3. Iss. 3–4. P. 394–411. DOI: <https://doi.org/10.1177/203228441200300311>

10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

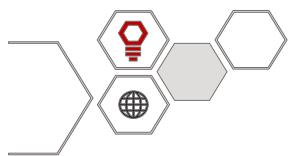
11. Consolidated Version of the Treaty on European Union, including Protocol (No. 2) on the Application of the Principles of Subsidiarity and Proportionality. *Official Journal of the European Union*. C 202. 7.6.2016. P. 13–390. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2016/oj

12. Bermann G. A. Taking Subsidiarity Seriously: Federalism in the European Community and the United States. *Columbia Law Review*. 1994. Vol. 94. No. 2. P. 331–456. URL: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/6/

13. Winzen T. The institutional position of national parliaments in the European Union: developments, explanations, effects. *Journal of European Public Policy*. 2022. Vol. 29. No. 6. P. 994–1008. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2021.1898663>

14. Kumar A. Analysis of the Principle of Subsidiarity as a Principle of EU Law: Future Perspectives. *Futurity Economics&Law*. 2021. Vol. 1. Iss. 4. P. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.57125/FEL.2021.12.25.03>

15. Costituzione della Repubblica Italiana, art. 118 (testo aggiornato al 2001). *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*. 27.12.1947. No. 298. URL: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

16. Giuashvili T. Non-State Actors as Agents of Change: The Partnerships between the European Union and Georgia, Moldova and Ukraine. *EUI School of Transnational Governance Policy Papers*. 2022. Iss. 2022/27. 23 p. URL: <https://hdl.handle.net/1814/74889>